

نقد
اقتصاد سیاسی

اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر

هفتاد سال بعد

نقد اقتصاد سیاسی

آذرماه ۱۳۹۷

هفتاد سال پیش در دهم دسامبر ۱۹۴۸ (نوزدهم آذرماه ۱۳۲۷)، «اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر»، به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد در پاریس رسید. نمایندگان با گذشته‌های فرهنگی و سیاسی گوناگون از نقاط مختلف جهان پیش‌نویس این اعلامیه را تهیه کرده بودند. این اعلامیه با یک مقدمه و سی ماده، با هدف تضمین حقوق و آزادی‌های برابر برای همه‌ی مردم جهان تهیه شد، و بر این پایه استوار بود که تمامی انسان‌ها آزادند و حقوقی برابر دارند.

تمامی افراد بشر از لحاظ حرمت و حقوق آزاد و برابر زاده می‌شوند. آنان از موهبت عقل و وجدان برخوردارند و باید نسبت به یکدیگر با روحیه‌ای برادرانه رفتار کنند.

مواد یک و دو، شالوده‌ی این برابری و همه‌شمولی حقوق بشر را پایه‌ریزی می‌کند: «تمامی افراد بشر از لحاظ حرمت و حقوق آزاد و برابر زاده می‌شوند...». «همه‌ی انسان‌ها بی‌هیچ تمایزی از هر سان که باشد، اعم از نژاد، رنگ، جنسیت، زبان، مذهب، باور سیاسی یا هر باور دیگری، خاستگاه اجتماعی و ملی، مایملک، زادگاه یا هر جایگاهی که داشته باشند، از تمامی حقوق و آزادی‌های مطرح در این "اعلامیه" بهره‌مندند...» بر این اساس، دیگر مواد به حقوق مختلف انسان‌ها، از حق برخورداری از آزادی‌های سیاسی و حق انتخاب، آزادی بیان، گردهم‌آیی و مطبوعات گرفته تا حق کار، تأمین اجتماعی و آموزش، می‌پردازد.

این اعلامیه در فضای پساجنگ جهانی دوم و شکست فاشیسم و دوران سیاه جنایات جنگی تهیه شد، و به اساسی‌ترین حقوق انسان‌ها اشاره داشت، و قطعاً از مهم‌ترین اسناد حقوق بشر است که با تأکید بر «همگانی» بودن، هرگونه استثنایی از این حقوق را مردود می‌دانست. تنها هشت کشور که هر کدام با یک یا چند ماده‌ی اعلامیه مخالف بودند، رأی ممتنع دادند.

با آن که کشورهای امضاکننده، خود به درجات مختلف از ناقضان حقوق بشر بودند، اما در آن فضای پس از جنگ این اعلامیه را امضا کردند، و این سند فوق‌العاده ارزشمند موجودیت یافت.

بعدها برخی کشورها به بهانه‌های مختلف «جهانی» بودن این حقوق را به زیر سؤال بردند. تعدادی از کشورها «ارزش‌های آسیایی» را طرح کردند و یا شماری از کشورهای اکثریتاً مسلمان «ارزش‌های مذهبی» را پیش کشیدند. باورهای پسامدرنیستی که در دهه‌ی ۱۹۸۰ به مد غالب روشنفکری بدل شد نیز در تضعیف ارزش‌های جهان‌شمول حقوق بشری مؤثر افتاد.

تأسف‌بار این‌جاست که اکنون پس از گذشت هفت دهه، با سلطه‌ی هر چه بیش‌تر سیاست‌های نولیبرالیستی و انکار حقوق اساسی اکثریت عظیم، و با ظهور نیروهای راست افراطی و پوپولیستی در جهان، «حقوق بشر» هیچ‌گاه تا این حد پایمال نشده است.

تجربه‌ی این هفت دهه نشان می‌دهد که چه‌گونه نه‌تنها مفاد این اعلامیه را اکثر کشورهای عضو رعایت نکردند بلکه کشورهای امپریالیستی آن را به دستاویزی برای مداخلات خود بدل ساختند. اما حقوق بشر را باید از دستاویزی برای جنگ‌افروزان امپریالیست، رسانه‌های جهان سلطه و ابرشرکت‌ها رها کرد و آن را به دستورکاری برای جنبش‌های اجتماعی تبدیل کرد که فراتر از حقوق مالکیت و انباشت و سود، آن را به حقوق جمعی کارگران و فرودستان، زنان، اقلیت‌ها و هویت‌های سرکوب‌شده ارتقا می‌دهند. از این روست که مفاهیم حقوق بشری نه محل اتکای امپریالیسم بشردوستانه بلکه پشتوانه‌ی جنبش‌های مردمی برای ساخت جهانی بهتر و دموکراتیک‌تر خواهد شد.

متن کامل اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر^(۱)

از آن‌جا که تصدیق کرامت ذاتی و حقوق برابر و سلب‌ناپذیر تمامی اعضای خانواده‌ی بشری، شالوده‌ی آزادی، عدالت و صلح در جهان است،

از آن‌جا که بی‌اعتنایی و تحقیر حقوق بشر به اعمال وحشیانه‌ای انجامیده که وجدان آدمی را معذب ساخته است، و پدید آمدن جهانی که در آن تمامی انسان‌ها از آزادی بیان و عقیده برخوردار باشند و به رهایی از ترس و نیاز برسند، والاترین آرمان همه‌ی انسان‌ها اعلام شده است،

از آن‌جا که بایسته است تا آدمی، به عنوان آخرین راهکار، ناگزیر از شورش علیه بیدادگری و ستمگری نباشد، باید از راه حاکمیت قانون از حقوق بشر پشتیبانی کرد،

از آن‌جا که بایسته است روابط دوستانه بین ملت‌ها گسترش یابد،

از آن‌جا که کشورهای عضو «ملل متحد» در «منشور»، این سازمان بار دیگر بر ایمان خود به اساسی‌ترین حقوق انسان‌ها، در کرامت و ارزش نهادن به شخص انسان و در حقوق برابر زن و مرد تأکید کرده‌اند و به ارتقای پیشرفت اجتماعی و استانداردهای بهتر در فضای آزادتر مصمم هستند،

از آن‌جا که کشورهای عضو، در همیاری با «سازمان ملل متحد»، خود را متعهد به دستیابی به سطح بالاتری از کرامت جهان‌شمول و رعایت حقوق بشر و آزادی‌های بنیادی آن کرده‌اند،

از آن جا که درک مشترک از این حقوق و آزادی‌ها از بیش‌ترین اهمیت برای تحقق کامل این تعهد برخوردار است،

بنابراین، هم‌اکنون، «مجمع عمومی» سازمان ملل متحد «اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر» را اعلان می‌کند.

این اعلامیه معیار مشترک دستاورد تمامی مردم و تمامی کشورها با این هدف است که تمامی افراد و همه‌ی اعضای جامعه، با به خاطر سپردن آن، در راه یادگیری و آموزش آن برای پیشبرد حرمت‌گزاری این حقوق و آزادی‌ها بکوشند و با معیارهایی مترقی، در سطح ملی و بین‌المللی، تلاش کنند تا بازشناسی مؤثر و نظارت جهانی بر آن را در میان مردمان تمامی کشورهای عضو و در میان مردمان قلمروهای زیر فرمان آن‌ها تأمین کنند.

ماده‌ی ۱:

تمامی افراد بشر از لحاظ حرمت و حقوق آزاد و برابر زاده می‌شوند. آنان از موهبت عقل و وجدان برخوردارند و باید نسبت به یکدیگر با روحیه‌ای برادرانه رفتار کنند.

ماده‌ی ۲

همه‌ی انسان‌ها بی‌هیچ تمایزی از هر سان که باشد، اعم از نژاد، رنگ، جنسیت، زبان، مذهب، باور سیاسی یا هر باور دیگری، خاستگاه اجتماعی و ملی، مایملک، زادگاه یا هر جایگاهی که داشته باشند، از تمامی حقوق و آزادی‌های مطرح در این «اعلامیه» بهره‌مندند. علاوه بر این، بر اساس جایگاه سیاسی، قلمرو قضایی و وضعیت بین‌المللی کشور یا سرزمینی که

فرد به آن تعلق دارد، فارغ از این که این سرزمین مستقل، تحت قیمومیت، غیرخودمختار یا حاکمیت آن به شکلی محدود شده باشد، میان انسان‌ها هیچ تمایزی وجود ندارد.

ماده ۳

همگان از حق زندگی، آزادی و امنیت فردی برخوردارند.

ماده ۴

هیچ کس نباید در بردگی یا بیگاری نگاه داشته شود و تجارت برده در تمامی اشکال آن باید ممنوع شود.

ماده ۵

هیچ کس نباید در معرض شکنجه یا رفتار یا مجازات بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرکننده قرار بگیرد.

ماده ۶

هر انسانی از این حق برخوردار است تا همه جا در برابر قانون به عنوان یک شخص به رسمیت شناخته شود.

ماده ۷

همه در برابر قانون برابرند و همگان سزاوار آن‌اند تا بدون هیچ تبعیضی به‌طور برابر در پناه قانون باشند. در مقابل هرگونه تبعیض که ناقض این «اعلامیه» است و در برابر هر گونه عمل تحریک‌آمیزی که به چنین تبعیضاتی بینجامد، همگان محق حمایت برابرند.

ماده ۸

در برابر نقض حقوق اولیه‌ای است که قوانین اساسی یا قوانین عادی برای او ارزانی داشته‌اند، همگان از حق به دسترسی مؤثر به مراجع دادرسی از طریق محاکم ذی‌صلاح ملی برخوردارند.

ماده ۹

هیچ‌کس نباید تحت بازداشت، حبس یا تبعید خودسرانه قرار گیرد.

ماده ۱۰

همگان از دسترسی عادلانه به دادرسی عمومی توسط دادگاهی بی‌طرف و مستقل برخوردارند، تا در برابر هر گونه اتهام جزایی علیه وی، به حقوق و تکالیف وی رسیدگی کند.

ماده‌ی ۱۱

- (۱) هر کس که به جرمی کیفری متهم می‌شود، تا زمان احراز و اثبات جرم در برابر قانون در محکمه‌ای علنی که در آن از تمامی حقوق وی در دفاع از خود برخوردار باشد، از حق براءت برخوردار است.
- (۲) احدی را نمی‌توان به حسب ارتکاب هرگونه عمل یا ترک عملی که مطابق قوانین مملکتی یا بین‌المللی، در زمان وقوع آن، حاوی جرمی کیفری نباشد، مجرم محسوب کرد. همچنین نباید مجازاتی شدیدتر از آنچه که در زمان وقوع جرم قابل‌اعمال بود، بر فرد تحمیل کرد.

ماده‌ی ۱۲

- در حریم خصوصی، خانواده، محل زندگی یا مکاتبات شخصی هیچ‌کس نباید به‌طور خودسرانه دخالت کرد، شرافت و آبروی هیچ‌کس نیز نباید مورد تعرض قرار گیرد. همگان از حق حمایت قانونی در برابر چنین مداخلات و تهاجماتی برخوردارند.

ماده‌ی ۱۳

- (۱) همگان از حق جابه‌جایی و سکونت درون مرزهای تمامی کشورها برخوردارند.
- (۲) همگان از حق ترک کشوری، از جمله کشور خود، و بازگشت به کشور خویش برخوردارند.

ماده‌ی ۱۴

(۱) همگان در برابر پیگرد قضایی از حق پناهجویی و برخورداری از پناهندگی در کشورهای پناه‌دهنده برخورداریند.

(۲) در موردی که پیگرد قضایی منشأیی ذاتاً غیرسیاسی داشته باشد یا ناشی از ارتکاب عملی مغایر با اهداف و اصول «ملل متحد» باشد، این حق می‌تواند مورد استناد قرار نگیرد.

ماده‌ی ۱۵

(۱) همگان از حق برخورداری از ملیت [تابعیت] برخوردارند.

(۲) احدی را نمی‌توان خودسرانه از ملیت خویش محروم، یا حق تغییر تابعیت را از وی دریغ کرد.

ماده‌ی ۱۶

(۱) مردان و زنان در سن قانونی، بدون هیچ گونه محدودیتی از حیث نژاد، ملیت، یا دین حق دارند که با یکدیگر ازدواج کنند و تشکیل خانواده دهند. همگان در زمان ازدواج، در زمان زندگی مشترک و هنگام جدایی، از حقوق برابر برخوردارند.

(۲) بدون آزادی و رضایت کامل زوجها، ازدواج نمی‌تواند تحقق یابد.

(۳) خانواده یک گروه طبیعی و بنیادی جامعه است و جامعه و حاکمیت موظف به پشتیبانی از آن هستند.

ماده‌ی ۱۷

(۱) هر کس به‌تنهایی و نیز به همراه دیگران حق مالکیت دارد.

(۲) هیچ‌کس را نمی‌توان خودسرانه از مایملکش محروم کرد.

ماده‌ی ۱۸

همگان از حق آزادی اندیشه، وجدان و دین برخوردارند؛ این حق شامل آزادی تغییر مذهب یا باور وی و آزادی ابراز این

مذهب و باور در آموزش، کاربست، نیایش و آیین‌گزاری، به‌تنهایی یا با دیگران، و به‌طور عمومی یا خصوصی، است.

ماده‌ی ۱۹

همگان از حق آزادی عقیده و بیان برخوردارند؛ این حق شامل آزادی باور بدون نگرانی از مداخله‌ی دیگران، و حق

جست‌وجو، دریافت و انتشار اطلاعات و اندیشه‌ها از طریق تمامی رسانه‌ها و صرف‌نظر از مرزها است.

ماده‌ی ۲۰

(۱) همگان از حق آزادی گردهمایی و تشکیل انجمن‌های مسالمت‌آمیز برخوردارند.

(۲) هیچ‌کس را نباید مجبور به شرکت در انجمنی ساخت.

ماده‌ی ۲۱

(۱) همگان از حق مشارکت در مدیریت کشورشان، به‌طور مستقیم یا به واسطه‌ی انتخاب آزادانه‌ی نمایندگان‌شان، برخوردارند.

(۲) همگان از حق دسترسی برابر به خدمات عمومی در کشورشان برخوردارند.

(۳) بنیاد اقتدار دولت باید بر اراده‌ی مردم استوار باشد؛ این اراده باید در انتخابات حقیقی و ادواری تبلور یابد که به‌مدد حق رأی برابر و همگانی و آرای مخفیانه یا دیگر شیوه‌های رأی‌گیری آزاد، خواهد بود.

ماده‌ی ۲۲

هر کس به‌مثابه‌ی عضوی از جامعه از حق تأمین اجتماعی برخوردار است و از راه تلاش ملی و همیاری بین‌المللی و در انطباق با سازماندهی و منابع هر کشور، از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که لازمه‌ی حفظ کرامت و تکامل آزادانه‌ی شخصیت خویش است، برخوردار است.

ماده‌ی ۲۳

(۱) همگان از حق اشتغال و انتخاب آزادانه‌ی شغل خویش، شرایط کاری منصفانه و مطلوب کار و حمایت در برابر بیکاری برخوردارند.

(۲) همگان بدون هیچ تبعیضی از حق مزد برابر برای کار برابر برخوردارند.

(۳) هر کس که کار می‌کند از حق دریافت مزد منصفانه و مطلوبی برخوردار است که تأمین خود و خانواده‌اش را برای بقایی در انطباق با حیثیت و کرامت انسانی تضمین کند و در صورت لزوم از دیگر تمهیدات حمایت اجتماعی برخوردار شود.

(۴) همگان حق دارند برای حفاظت از منافع خود اتحادیه‌ی صنفی تشکیل دهند یا به اتحادیه‌ی صنفی بپیوندند.

ماده‌ی ۲۴

همگان از حق استراحت و فراغت، شامل محدودیت منطقی ساعات کار و تعطیلات ادواری همراه با حقوق، برخوردارند.

ماده‌ی ۲۵

(۱) همگان از حق برخورداری از سطح زندگی متناسب با تأمین سلامتی و رفاه خود و خانواده‌شان برخوردارند، این امر شامل تأمین خوراک، پوشاک، مسکن، و مراقبت‌های پزشکی و خدمات اجتماعی ضروری است و همچنین در زمان‌های بیکاری، بیماری، نقص عضو، بیوگی، سالخوردگی و دیگر فقدان‌های تأمین معاش در شرایطی که خارج از اراده‌ی آنان است، از حق تأمین اجتماعی برخوردارند.

(۲) مادران و کودکان حق دارند از کمک و مراقبت مخصوصی بهره‌مند شوند. همه‌ی کودکان، اعم از آن که با پیوند زناشویی یا خارج از پیوند زناشویی به دنیا بیایند، باید از حمایت‌های اجتماعی یکسان برخوردار باشند.

ماده‌ی ۲۶

(۱) همگان از حق آموزش برخوردارند. آموزش، دست‌کم در مراحل ابتدایی و پایه، باید رایگان باشد. آموزش ابتدایی باید اجباری باشد. آموزش فنی و حرفه‌ای نیز باید در دسترس همگانی باشد و آموزش عالی نیز به شکلی برابر و بر مبنای شایستگی فردی در دسترس همگان باشد.

(۲) آموزش باید در راستای رشد همه‌جانبه‌ی شخصیت انسان و تقویت احترام به حقوق بشر و آزادی‌های بنیادی باشد. آموزش باید به گسترش تفاهم، رواداری و دوستی میان تمامی ملت‌ها و گروه‌های نژادی یا دینی و نیز به فعالیت‌های «سازمان ملل متحد» در راه حفظ صلح یاری رساند.

(۳) پدر و مادر در انتخاب نوع آموزش فرزندان‌شان از اولویت برخوردارند.

ماده‌ی ۲۷

(۱) همگان حق دارند آزادانه در زندگی فرهنگی اجتماع خویش مشارکت کنند، از هنرها لذت ببرند و در پیشرفت علمی و منافع آن سهیم شوند.

(۲) همگان از حق حفاظت از منافع مادی و معنوی حاصل از تولید علمی، ادبی یا هنری خویش برخوردارند.

ماده‌ی ۲۸

همگان از حق نظمى اجتماعى و بين‌المللى برخوردارند كه در آن حقوق و آزادى‌هاى طرح‌شده در اين «اعلاميه» به تمامى تحقق يابد.

ماده ۲۹

- (۱) همگان در برابر جامعه‌اى كه تنها در آن رشد آزادانه و همه‌جانبه‌شان ميسر مى‌شوند، مسئول‌اند.
- (۲) هر كس در اعمال آزادى و حقوق فردى خویش، تنها تابع محدوديت‌هاى است كه قانون صرفاً با هدف امنيت در بازشناسى و مراعات حقوق و آزادى‌هاى ديگران و تأمین لازمه‌هاى عادلانه‌ى اخلاق، نظم عمومى و رفاه همگانى در جامعه‌اى دموكراتيك، وضع كرده است.
- (۳) اين حقوق و آزادى‌ها نبايد در هيچ موردى در مغايرت با هدف‌ها و اصول «ملل متحد» اعمال شود.

ماده ۳۰

در اين «اعلاميه» هيچ‌چيز نبايد به گونه‌اى برداشت شود كه براى هيچ حكومت، گروه يا فردى متضمن حقى براى انجام عملى به قصد از ميان بردن حقوق و آزادى‌هاى طرح‌شده در اين‌جا باشد.

پى‌نوشت:

- (۱) متن حاضر از نسخه‌ى انگليسى اعلاميه‌ى حقوق بشر در پيوند زير به فارسى ترجمه شده است:

United Nations, [Universal Declaration of Human Rights](#), ۲۰۱۵